

KÜRTÇE: Yasak, Hak, Gelecek

Dilan Taşdemir

Em Li Virin: Yüzyıllık
İnkâra Karşı Bir
Varoluş Mücadelesi

Cemile Turhallı

Hakikatin Taşıyıcıları,
Anadilin Koruyucuları
"Kadınlar"

Dilan Güvenç

Türkiye'de Kürtlerin Anadilde
Eğitim Deneyimi

Ses Öğrenci Komisyonu

Dil Olmadan
Özgürlük, Özgürlük
Olmadan Sağlıklı
Olunmaz!!!

Berfin Suh

Evden Sokağa, Sözdən
Direnişe!

Şükran Demir

"Bu Yazının Mahrem
Tutulmasına İtina
Edilecektir"

Foto: Elfazi Toral

İÇİNDEKİLER

1

Em Li Virin: Yüzyıllık İnkâra Karşı Bir Varoluş Mücadelesi

Dilan Taşdemir

5

Hakikatin Taşıyıcıları, Anadilin Koruyucuları “Kadınlar”

Cemile Turhallı

9

Türkiye’de Kürtlerin Anadilde Eğitim Deneyimi

Dilan Güvenç

12

Dil Olmadan Özgürlük, Özgürlük Olmadan Sağlıklı Olunmaz!!!

Ses Öğrenci Komisyonu

15

Evden Sokağa, Sözden Direnişe!

Berfin Suh

21

Bu Yazının Mahrem Tutulmasına İtina Edilecektir*

Şükran Demir

Em Li Virin: Yüzyıllık İnkâra Karşı Bir Varoluş Mücadelesi

Dilan Taşdemir-11 Mayıs 2025

Yüzyıllık inkâra, asimilasyona ve sessizleştirme siyasetine karşı “Em li virin” demek; anadiliyle konuşmak, mahkemede Kürtçe savunma yapmak, yasaklara ve varlığın inkârcılarına karşı bir meydan okumaydı

“Yüzyıllık İnkâra Karşı Bir Varoluş Mücadelesi” ifadesi, özellikle Kürt halkının dili, kimliği ve kültürü üzerindeki asimilasyon, inkâr, imha ve yok saymaya karşı verdiği mücadeleyi anlatan tarihsel bir itirazdır. Bu ifade aynı zamanda şu anda Orta Doğu halklarının yüz yüze kaldığı soykırımlara ve imha süreçlerine tercüman da olmaktadır. Bütün varoluşumuzu ve haklı mücadelemizi sadece bu yargıya sığdırmak elbette imkansızdır. Böyle süreçleri en iyi tercüme edenlerden birisi de Hannah Arendt’tir.

Bunun içindir ki Hannah Arendt, “İnsanlık Durumu” adlı eserinde; “insanın ancak konuştuğunda ve kendini ifade ettiğinde toplumsal ve siyasal bir varlık haline geldiğini, eylem ve söz aracılığıyla dünyada görünür olduğunu” ifade eder.

Anadil yasağı ile de tam olarak Kürtler hafızasız kimliksiz ve sessizliğe mahkûm edilmek istenmektedir. Kürtlerin yüzyıllardır sürdürdüğü dil ve kimlik mücadelesi, yalnızca bir kültürel hak arayışı değil, aynı zamanda siyasal ve varoluşsal bir mücadeledir. Anadillerini konuşma ve bu dille eylemde bulunma talepleriyle Kürtler, kamusal alanda “biz de varız” demek için büyük bir mücadele verdi, veriyor.

Anadil, insanın dünyayla ilk kurduğu köprüdür. Bu köprü sadece kelimelerden değıl; duygu, hafıza, kültür ve tarih parçalarından inşa edilmiştir. İnsan, dünyayı anadiliyle tanımlar, adlandırır ve anlamlandırır. Bu yüzden dil kaybı yalnızca kelime kaybı değıl, aynı zamanda bir kültürün, bir hafızanın ve bir halkın dünyayla kurduğu ilişki biçiminin de yitirilmesidir. Anadil yaşadıkça bir halk yaşar. Bir halk, kendi dilinde sevinç şarkıları söyleyip ağıtlar yaktığı, kendi dilinde çocuklarını sevip büyüttüğü sürece var olur. Dilin yaşaması, belleğin ve kimliğin yaşamasıdır. Bu nedenle anadil sadece bir iletişim aracı değıl, insanın kendi varoluşunu, hafızasını tarihini ve birikimini taşıması ve gelecek kuşaklara aktarmasıdır.

Kürtlerin bu var olma, kendi anadiliyle toplumsallaşma durumu; modern ulus-devletin tekçi, homojenleştirici yapısı tarafından sürekli olarak inkâr, asimilasyon ve yok sayma politikalarıyla bastırılmaya çalışıldı. Kürtçeye yönelik yasaklamalar, Türkiye’de geçmişten günümüze farklı biçimlerde sürdürüldü. Özellikle 1925 Şark Islahat Planı ve 1930’lardaki “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyaları ile Kürtçe kamusal alandan silinmeye çalışıldı. 1980 darbesi sonrası, Kürtçe konuşmak, türkü söylemek, mektup yazmak ve cezaevlerinde anadiliyle iletişim kurmak ağır cezalarla yasaklandı. Yoğun asimilasyon politikaları çerçevesinde, Kürtçe kamusal alanda tamamen yasaklanmış, mahkeme salonları ise bu yasakların en sıkı uygulandığı mekânlardan biri olmuştur. Darbe sonrası kurulan askeri mahkemeler ve cezaevleri, yalnızca fiziki baskının değıl, dilsel ve kültürel inkârın da en yoğun yaşandığı yerlerdi. Siyasi tutsakların ve diğeryurttaşların mahkeme salonlarında Kürtçe konuşmaları sistematik biçimde engellendi. Mahkeme heyetleri, savunma yapan sanığa sürekli “Türkçe konuş” uyarısı yaparak hem bireyin kendini ifade etmesini hem de anadilini kullanma hakkını yok saydı.

Bu dönemde, Türkçe bilmeyen Kürtler ise mahkemelerde “bilinmeyen bir dilde” konuştukları gerekçesiyle dinlenmeden, kendilerini ifade etme hakları yok sayılarak ağır cezalara çarptırıldı. Bir yandan ‘Kürt yoktur’ deniliyor, diğeryandan ise Kürtçe konuştuğu için insanlar mahkemelerde yargılanıyor, savunma hakkı ortadan kaldırılıyordu. Yasa denilen şey, meşru ve doğal hakkın önüne geçirilerek inkâr politikalarının aracı haline getiriliyordu.

Bu tavır, devletin Kürt kimliğine ve diline yönelik tarihsel inkâr politikasının mahkeme salonlarındaki açık bir yansımasıydı.

2009 yılında başlayan ve yıllarca süren davalar, Türkiye’de Kürt siyasal hareketine yönelik en geniş kapsamlı yargı operasyonlarından biri olarak tarihe geçti. Binlerce Kürt siyasetçi, belediye başkanı, gazeteci, insan hakları savunucusu ve aktivist bu davalar kapsamında yargılandı ve tutuklandı. Bu davalarda en dikkat çeken meselelerden biri de anadilde savunma hakkı talebiydi. Tutsaklar, savunmalarını anadilleri olan Kürtçe ile yapmak istediklerinde, mahkeme heyetleri bu talepleri devletin resmi dili Türkçe olduğu, yargılama sürecinin uzayacağı ve kamu düzeninin bozulacağı gerekçesiyle ısrarla reddetti. Oysa 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun (CMK) 202. maddesi, sanığın anlamadığı dilde savunma yapabilmesi için tercüman hakkını tanır. Yani sanık, Türkçe bilmediğini belirtirse, devlet ona tercüman sağlamak zorunda. Ama mahkemeler adaletin değil inkarın mekânıydı.

Buna karşı mahkeme salonlarında tutsaklar, kendilerine sorulan yoklama sorusuna Kürtçe ‘Em li vir in’(Buradayız) diyerek cevap verdiler. Mahkemeler verilen cevabı “bilinmeyen bir dil” olarak tutanaklara geçirdi. KCK davası sanıkları ise bu dayatmayı reddederek mahkemelerde Kürtçe konuşmaya devam etti. Anadilde savunma talebi, bu süreçte yalnızca hukuki bir talep değil, aynı zamanda bir kimlik ve direniş meselesi haline geldi. Kürtçe konuşmak, baskı ve yasaklara rağmen halkın dilini kamusal alanda var etmenin ve Kürt kimliğini görünür kılmanın politik bir eylemi oldu.

Yüzyıllık inkâra, asimilasyona ve sessizleştirme siyasetine karşı “Em li virin” demek; anadiliyle konuşmak, mahkemede Kürtçe savunma yapmak, yasaklara ve varlığın inkârcılarına karşı bir meydan okumaydı. Bu süreçte Kürt halkı ve kurumları, anadilde savunma hakkının tanınması için geniş kampanyalar yürüttü. Mahkeme salonlarında başlayan bu talep, sokakta, basında ve uluslararası platformlarda yankı buldu. Nihayetinde devlet, 2013 yılında yasal değişiklikle mahkemelerde anadilde savunma hakkını kısmen tanımak zorunda kaldı. Bu kazanım, Kürt siyasal mücadelesinin mahkeme salonlarındaki direnişinin ve toplumsal dayanışmanın doğrudan bir sonucuydu.

Anadilde savunma hakkı, yalnızca adil yargılanma hakkının sağlanmasıyla sınırlı bir talep değil; politik, kültürel ve sembolik boyutları olan çok yönlü bir meseledir. Kürt halkının kolektif hak taleplerinin önemli bir ayağı olan bu mücadele, dilsel ve kültürel asimilasyona karşı direnişin en görünür ve anlamlı biçimlerinden biri olmayı sürdürmektedir. Her Kürtçe savunma, bu halkın hafızasının, onurunun ve varoluşunun mahkeme salonlarında dahi inkâr edilemeyeceğinin güçlü bir hatırlatıcısıdır.

Dünyanın birçok yerinde, Kürt halkı gibi kimlik, kültür ve anadil mücadelesi veren halklar bulunmaktadır. Bunların başında Kürt halkının dostları olan Basklar ve Katalanlar gelir.

Katalanlar (İspanya), Franco diktatörlüğü döneminde ağır baskılara maruz kalmış ve Katalanca yasaklanmıştır. Ancak verdikleri kararlı mücadele sonucunda, İspanya'nın demokratikleşme süreciyle birlikte eğitimde, medyada ve resmî belgelerde Katalanca kullanımı mümkün hâle gelmiştir. Günümüzde Katalanca, Katalonya'da resmî dillerden biridir.

Basklar (İspanya ve Fransa) da benzer şekilde Franco döneminde baskılara uğramış, Bask dili (Euskara) yasaklanmıştır. Buna rağmen, dilin yaşatılması amacıyla açılan dil okulları (ikastolak), Bask televizyonları ve çeşitli kültürel projeler büyük önem taşımıştır. Bugün Euskara, İspanya'da güçlü bir resmî statüye sahipken, Fransa'da daha sınırlı bir destek görmektedir.

Kürt halkı gibi kültürel mücadelesi sonucunda haklı davasını kazan Amerika kıtası, Avustralya, Grönland yerli halkları da var. Yerli halkların kolonyal dönemden itibaren yerel dilleri bastırıldı ve asimilasyon politikaları uygulandı. Ama başarılı olamadılar. Son yıllarda dil canlandırma programları, iki dilli eğitim modelleri yaygınlaşıyor.: Navajo (ABD), Quechua(Peru), Aymara (Bolivya), Yolŋu (Avustralya), Kalaallisut(Grönland).

Kürt halkının mücadelesine benzer bir diğer örnek ise İskoçlar ve Gallerlilerdir (Birleşik Krallık). İngilizcenin baskın dili olması nedeniyle, Galce ve İskoç Gaelic dilleri uzun yıllar boyunca gerileme yaşamıştır. Ancak İskoçlar ve Gallerlilerin verdiği kararlı mücadele sonucunda devlet geri adım atmak zorunda kalmıştır. Bu halklar, anadillerinde eğitim ve öğretim haklarını yeniden kazanmışlardır.

Günümüzde, devlet destekli canlandırma politikaları ve iki dilli eğitim programları yürürlüktedir. Özellikle Galce, Galler'de resmî statüye sahiptir.

Sonuç olarak Kürt Halkı, haklı mücadelesi sonucunda haklarını geri alacaktır. Kürt halkının kolektif hak taleplerinin önemli bir ayağı olan bu mücadele, dilsel ve kültürel asimilasyona karşı direnişin en görünür ve anlamlı biçimlerinden biri olmayı sürdürmektedir. Kürt halkının haklı mücadelesi, tarihsel zorluklara ve baskılara rağmen, kültürel kimliklerinin korunması ve dil hakları gibi önemli kazanımlara yol açmış; toplumların özgürlük, eşitlik ve adalet taleplerinin meşruiyetini tüm dünyaya kabul ettirmiştir.

Hakikatin Taşıyıcıları, Anadilin Koruyucuları “Kadınlar”

Cemile Turhallı-11 Mayıs 2025

Ulus devletin “kremasyon fırınında” 36 dil nasibini almıştır. Unesco’ya göre bu dillerin 18’i yok olmayla tehlike altında altındadır. 3’ü kasıtlı olarak yok edilmiştir. Örneğin Ubihça, Mlahso ve Kapadokya Yunancası tarihe karışmıştır. O diller ile birlikte bilgi, birikim, toplumsal hafıza da kaybolmuştur

Bir toplumsal varlık olan insanın en önemli becerilerinden biri şüphesiz maddi dünya karşısında paralel bir manevi dünya yaratmış olmasıdır.

Bu manevi varlığın maddi evren ile yaratmış olduğu uyum kendi içinde özgün bir iletişimin olabildiğine işaret eder. Her canlının ekosistemdeki yeri biricik ve biri olmadan diğerinin olamayacağı varsayımına dayanır.

Ekosistemin parçasını oluşturan canlıların önemli bir bölümü biyoçeşitliliği dışıl ve eril olmak üzere kendini kopyalayarak yeni bir varlığa dönüşür.

Dişilerin üreme stratejisinde ve gen aktarımında, yavruların bakımında, biyolojik çeşitlilikte ve türlerin adaptasyonunda belirleyici rolleri vardır. Bu özellik onu türler arasındaki etkileşimi belirleyen ekosistemdeki kolonin önemli bir öznesi kılar. Tıpkı arı kolonilerinde kraliçe arının koloninin organizasyonu belirlemesi gibi.

Dişinin bu belirleyiciliği bir hiyerarşik ilişki biçimine dönüşmez. Aksine milyarlarca olasılığın kendi içinde yarattığı mükemmel uyumun ve adaptasyonu ile bir denge işlevi

görür. Dişi sadece doğal seçimdeki eşi seçmez, diğer olasılıkları da belirsizlikten arındırarak türlerin geleceğine de yön verir.

İnsan da bu ekosistemin bir parçası, dişil ve erilliğin sonucunda vücut bulmuş bir varlık olarak benzer döngüyü kendine özgü form ile varlığını sürdürür.

Sık sık değişim ve dönüşümün yaşandığı bu döngüsellik kendine özgü bir iletişim ve bu iletişimin yarattığı teget ilişkiler ile bir öğrenme sürecine dönüşür.

Soyu sürdürebilir kılmanın ötesine geçen dişi, karmaşık sosyal ilişkilerin belirleyeni ve seçiciliği ile sosyal organizasyonun öncüsüdür. Bu öncülüğün toplumsal ilişkiler içerisindeki en belirgin yönünü neolitik dönemde görürüz. Kadının yaşamın sürekliliğinin sağlayıcısı olarak görüldüğünü Avrupa’da Vinca kültürünün ürünü olan kadın heykelciklerden tutalım da Çatalhöyük’te bulunan bereket tanrıçalarının tasvir edilme biçimlerinde görürüz. Ana soyluluk diğer cinsler ve etrafında örgütlenen topluluğun üzerindeki tahakküm ilişkilerine göre değil doğal iş bölümü sonucu kadını sosyal düzenin kurucusu ve sürdürücüsü yapar. Bu ilişkilerin güçlü bir şekilde kurulması kadının iletişim biçimi ve etki gücüne bağlı olarak sosyal bağlar sıkılaşır.

Doğal toplumda insan evrenin merkezine konulmaz. Kadının, doğa ile arasındaki ilişki ve yararlanma biçimi bir tahakküm ilişkisi ile değil kendi varlığıyla doğayı özdeşleştirdiği bir ilişki biçimi ile sürdürülür. Bunu en çok da dili doğayı anlama ve anlamlandırma aracı olarak kullandığı ve doğadaki varlıkları adlandırma biçimlerinden görüyoruz. Kadınların avcı toplayıcı dönemdeki doğal varlıkları ve özellikle de bitkileri tanımlama biçimleri iki cinsiyete dayalı bir tanımlama biçimi olarak gelişir. Örneğin Kürtçe dilinde bütün nesneler dişil ve eril olmak üzere kategorize edilirler. Her ne kadar bazı lehçelerde (Sorani ve kısmen Kurmanci) bu özellik zamanla kaybolmuşsa da Zazaki/Kirmancki lehçesinde tüm nesneler dişil ve eril olarak ayrılır.

Kürtçe dilinde 25.000 tanımlanmış bitki ismi vardır. Bütün ağaçlar dişildir, bütün meyveler dişildir. Hatta taşın kendisi de dişildir. Dil bilimciler her ne kadar bunun belirli mantıksal döngü içinde bir kabule dayanmadığını ifade etse de homo sapiensin istisnasız olarak doğadaki ilk yararlanma biçiminin bitkiler olduğunu biliyoruz. Burada kadının doğa ile ilişkisinde bir tahakküm ilişkisinin olmadığını kadının doğa ile kendini özdeşleştirerek eşit bir ilişki biçimi oluşturduğunu görürüz. Kürtçenin zazaki/irmancki lehçesinde ağaçların türlerine göre ayrıldığını yine bu türlerin de kendi içinde yaprakların şeklinden meyvelerin şekline göre benzersiz olduğunu onlarla ilgili yapılan adlandırmada da

görürüz. Örneğin çoğumuz ceviz ağacının cevizlerinin hacimsel farklılıkları olsa da aynı olduğunu düşünürüz. Oysaki her bir ceviz ağacının cevizi diğer ağaçların cevizinden ayrıdır, biriciktir. Kadınların gözlem yeteneği bunu fark etmiş olacak ki hepsine bir karakter kazandırarak yeniden isimlendirmiştir. Örneğin “Dara Ver ber” (Kapının önündeki ağaç) “Dara Heşver”, “Dara goz xışn”. Bunların hepsi ağacın konumu, şekli gibi nedenler düşünülerek bir ceviz ağacı için yapılan tanımlamalardır. Biyolojik çeşitliliği bilgi üretimine dönüştüren kadınlar bu isimlendirme şeklinin kadının güçlü gözlem gücünden kaynaklandığını ve dilin üretimindeki etkisinin dışı reflekslerle gerçekleştiğini göstermektedir.

Ayrıca bu isimlendirme neolitik dönemde bitkileri tanıyan, nasıl yararlanacağını bilen, onlara bir karakter kazandırarak tanımlayan ve sonuç olarak en eski bilim insanlarının kadınlar olduğunu da bizlere gösteriyor. Nasıl ki her bir buluş sonrası buluşu gerçekleştiren kişi onurlandırılıp kendi ismi veriliyorsa kadının doğayı keşfi ve her birini tanımlama şekli kadının devasa bir bilgi kaynağı oluşturduğunu ve bunu aktarma şeklinin de dili daha da güçlendirerek sosyal bir üretim aracı olarak sonraki nesillere aktarmak için de buna öncülük ettiğini gösteriyor.

Dilin kaynağının yaratıcısı olan kadınlar dilin aynı zamanda koruyucusu ve sürdürücüsü olmuştur. Hemen hemen bütün kültürlerde çocuğun ana dili, çocuğun birincil dili olarak kabul edilir. Biyolojik bir ilişki devamında kadının biyolojik sürdürücülüğüne kaçınılmaz olarak kültürel sürdürücülük rolü eklenir. Kültürel devamlılığın aktarımı da dil ile sağlanır.

En güzel ve en etkili öğrenme biçimidir kişinin ana dili. En duygusal ve en merak uyandıran bir nefes kadar yakındır anadili.

Bugün bir dilin kaybolması, insanlığa ait olan tüm tarihsel mirasın da kaybı demektir. Dilin kaybıyla biyolojik çeşitlilik hakkındaki bilgi birikimize ve de bu çeşitliliğin tıpta, kimyada kullanımına ilişkin bilgi de yok olacaktır.

Ne yazık ki içinde yaşadığımız Ulus devletin “kremasyon fırınında” 36 dil nasibini almıştır. Unesco’ya göre bu dillerin 18’i yok olmayla tehlike altında altındadır. 3’ü kasıtlı olarak yok edilmiştir. Örneğin Ubihça, Mlahso ve Kapadokya Yunancası tarihe karışmıştır. O diller ile birlikte bilgi, birikim, toplumsal hafıza da kaybolmuştur. Ubih köyleri Türkleşmiş, Kapadokyalılar Türkçülük potası içinde eritilmiştir. Ulus devlet milliyetçiliği üzerinden toplumu tek dil üzerinden homojen kılma politikası coğrafyayı diller mezarlığına dönüştürmüştür.

PKK lideri Sayın Abdullah Öcalan bunu “Dilsiz insan ölü insandır” diyerek dilin varlığını korumanın biyolojik varlık kadar önemli olduğunu ifade eder.

Ulus-devlet giyotininden bir dili kurtarmanın iksiri olabilecek şey şüphesiz etnisiteleri, azınlıkları, yerel kimlikleri, dilleri, lehçeleri koruyabilecek bir demokratik konfederalizm inşasıdır.

Kadının bilge kaşif olarak binlerce yılın bilgi birikimini içinde barındıran Kürtçenin en eski lehçesi olan Zazaki/Kirmancki’nin bugün kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmayacağını bu paradigmanın inşası belirleyecektir.

Sonuç olarak, bilginin üretiminin ana kaynağı olan kadınlar neolitik toplumun kodları ile 5 bin yıllık sürdürülemez ata toplumuna inat, bilginin yeniden üretildiği bir sistem ile demokratik toplum çağrısıyla demokratik toplum yolunda hızlıca ilerliyor anadiliyle köklerini buluşturuyor.

Türkiye’de Kürtlerin Anadilde Eğitim Deneyimi

Dilan Güvenç-11 Mayıs 2025

Eğer her çocuk, kendi potansiyelini ortaya koyabilsin istiyorsak, ona kendi dilinde eğitim alma hakkını tanımalıyız. Bu sadece adaletin değil, aynı zamanda pedagojinin de bir gereğidir. Örneğin UNESCO, çocuğun anadilinde eğitim almasının öğrenme başarısını kat kat artırdığını vurguluyor. Bununla birlikte, çocuk haklarını temel alan tüm uluslararası bildireler, eğitimin çocuğun dilsel ve kültürel özelliklerine uygun yürütülmesini şart koşuyor

Bir çocuğun dili, onun dünyayla kurduğu ilk bağın temelidir. İfade ettikleri, dünyayı anlamlandırdıkları, korktukları, şaşkınlık duydukları ya da sevdikleri her şey o dille vücut bulur. Bizim için, yani anadili Kürtçe olanlar içinse dil; sadece bireysel ifade değil, kolektif bir hafıza, bir kimlik ve tarihsel bir direniştir. Bu yazıyı kaleme alma nedenim, anadilde eğitimin sadece bir “hak” meselesi olmadığını, aynı zamanda çocukların ruhsal, bilişsel ve sosyal gelişimleri için hayati bir pedagojik gereklilik olduğunu vurgulamaktır.

Anadilde Eğitim: Pedagojik Bir Temel Şart

Pedagoji, yani eğitim bilimi, bireyin yaşına, gelişim düzeyine, sosyo-kültürel yapısına uygun eğitim yaklaşımları geliştirmeyi öngörür. Bir çocuğa, anlamadığı bir dilde bilgi vermek, sadece akademik değil, aynı zamanda duygusal bir çöküntüye yol açar. Türkiye’de Kürt çocuklar, okula başladıklarında Türkçeyi bilmedikleri için büyük bir iletişim engeliyle karşılaşmakta; öğretmenleriyle ve akranlarıyla sağlıklı ilişki

kuramamaktadırlar. Bu durum, pedagojik olarak çocuğun öğrenme motivasyonunu düşürmekte ve özgüven kaybına yol açmaktadır.

Türkiye’de Eğitim Sistemi ve Anadilin Yokluğu

Türkiye’nin tek dilli ve tek kültürlü eğitim anlayışı, Kürtçe başta olmak üzere diğer yerel dillerin dışlanmasına sebep olmaktadır. UNESCO’nun önerdiği üç dilli eğitim modeli (anadili, bölgesel dil ve uluslararası bir dil) birçok ülkede uygulanırken, Türkiye hâlâ resmi eğitim dili olarak sadece Türkçeyi kabul etmekte, diğer dillerin eğitim alanında yer bulmasına izin vermemektedir. Bu yaklaşım, çocukların pedagojik ihtiyaçlarının yok sayılması anlamına gelmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan öğretmenlerle yapılan görüşmeler, Kürtçe konuşan öğrencilerin okul ortamında dışlanma, başarısızlık, özgüven eksikliği ve etiketlenme gibi çok yönlü sorunlar yaşadığını açıkça ortaya koymaktadır. Anadiliyle konuşması yasaklanan bir çocuk, sadece sessizleşmekle kalmamakta; öğrenmeye, paylaşmaya ve kendini gerçekleştirmeye de kapatmaktadır.

Susturulmuşluğun Sessizliği

Anadiliyle kendini ifade edemeyen bir çocuk, zamanla sessizleşir. Bu sadece kelimelerin susması değil, duyguların, ihtiyaçların, soruların da içe doğru bükülmesidir. Bu psikolojik sessizlik, depresyon, özgüven kaybı, toplumsal geri çekilme gibi belirtilerle kendini gösterir. Pedagoglar, dilin bir çocuğun “benlik gelişimi” ile doğrudan ilişkili olduğuna dikkat çekiyor. Anadilde eğitim alabilen çocukların ise okula daha istekli gittikleri, daha içten ve yaratıcı oldukları saptanıyor.

Anadilinde Eğitim Veren Okulların Deneyimi

2014 yılında Diyarbakır, Van ve Cizre’de bazı belediyelerin ve sivil toplum örgütlerinin desteğiyle açılan Kürtçe eğitim veren okullar, kısa süreli de olsa önemli bir deneyimi gözler önüne serdi. Bu okullarda çocuklar, ana dillerinde eğitim almanın sağladığı güven duygusuyla kendilerini daha rahat ifade etmeye başladılar. Müfredat, çocukların kültürel dünyalarına uygun olarak hazırlandı, öğretmenler pedagojik ve dilsel eğitimden geçirildi. Bu deneyim; özgüven artışı, sosyal ilişkilerde iyileşme ve akademik başarıda belirgin bir artış sağladı.

Ancak bu okullar, yasal güvence eksikliği, siyasi baskılar ve maddi kaynak yetersizliği nedeniyle uzun vadeli sürdürülemedi. Devletin resmi olarak bu okulları tanımaması,

eğitimi veren öğretmenleri ve kurumları kriminalize etmesi, eğitimde eğitsizliğin derinleşmesine sebep oldu.

Eğitimde Eğitlik: Yasal Hak Değil, Pedagojik Zorunluluktur

Eğer her ocuk, kendi potansiyelini ortaya koyabilsin istiyorsak, ona kendi dilinde eğitim alma hakkını tanımalıyız. Bu sadece adaletin değil, aynı zamanda pedagojinin de bir gereğidir. Örneğin UNESCO, ocuğun anadilinde eğitim almasının öğrenme başarısını kat kat artırdığını vurguluyor. Bununla birlikte, ocuk haklarını temel alan tüm uluslararası bildirgeler, eğitimin çocuğun dısel ve kültürel özelliklerine uygun yürütülmesini şart koşuyor.

Anadilinde Eğitimin Somut Katkıları

- Özgüven gelişir, sosyal ilişkiler güçlenir.
- Düşünsel esneklik ve yaratıcılık artar.
- Akademik başarı yükselir, öğrenme süreci hızlanır.
- Kimlik duygusu pekişir, toplumsal aidiyet gelişir.
- Okula bağlılık ve derse katılım artar.

Anadil Bir Seçenek Değil, Varoluşun Temelidir

Anadiliyle konuşamayan bir ocuk, kendini yarım hisseder. Oysa dil, sadece kelimeler değil; dş, tarih, kimlik, bağ, aidiyet, sevinç ve acıdır. Kürt ocukların da diğer tüm çocuklar gibi, kendi anadilinde duygularını ifade edebildiği, merak edebildiği, soru sorabildiği ve anlam arayabildiği bir eğitim sistemine hakkı vardır. Bu hakkı tanımak, sadece bir anayasa maddesiyle değil; pedagojik bir etik sorumlulukla mümkün olabilir.

Dil Olmadan Özgürlük, Özgürlük Olmadan Sağlıklı Olunmaz!!!

Ses Öğrenci Komisyonu-11 Mayıs 2025

Tanı koyup tedavi edebilmek için hastanın bilgilerini doğru bir iletişim kanalı ile bütünlüklü olarak bilmeniz gerekir. Bu hususta en doğru iletişim kanalı kişinin kendisi ile yapılan ve anadilinde kendini açabileceği bir düzlemdir. Kendisindeki hastalığı en iyi anlayabilecek ve anlatabilecek kişi yakını veya çevirmen değil, bireyin kendisidir

Dil ve kültür bir tarih hafızasıdır. Kısaca dil toplumun kazandığı zihniyetin; ahlak, estetik, duygu, düşüncenin toplumsal birikimidir. Anlam ve duygunun bilince çıkmış, ifadeye kavuşmuş şeklidir. Kimliksel ve anlamsal bir varoluştur. Toplumlar, ilişkilerini dil üzerinden kurarlar, zihin de anadil ile işler. Dilde yozlaşma bir bütün olarak toplumda yozlaşma, kimlikte yozlaşma, sağlıkta yozlaşmadır.

Tarihsel gerçekliklere bakıldığında kadın dilin devamlılığını sağlayan, kültürünü koruyan noktada olmuştur. Kadının sistem içine erkeğe göre daha az girmiş olması erk-iktidar zihniyete daha mesafeli olmalarını sağlamış olup; aynı zamanda ahlaki olan değerlere bağlılığıyla, kültürel olarak daha inanç-duygu yoğunluklu olmalarıyla adeta yazısız kültür taşıyıcılığı yapmışlardır. Bu taşıyıcılık sağlık bilgisi için de geçerli olmuştur. Kadının toplum içerisinde geçmişten gelen birikimleri sağlık konusunda aktardıklarının bilgisine de sahibiz. Karşılığı olmaksızın biriktirdiklerini paylaşıp, şifa olarak sunmuşlardır. Anadilinde, kendi kültüründe, ayırtırmayan, ötekileştirmeyen karşıdaki insanı yok edip parçalara ayırmadan bütünlüklü yapmışlardır.

Hiyerarşik devletçi zihnin kendini var etme şekli toplumsal olanı yok edip bütün birikimlerini kendi himayesinde toplayıp geri kalanı yok hükmünde saymaktır. Ahlaki ve politik olan sistem zihninin yayılmasına ve sistemleşmesine ters düştüğü için bunu yok etmek temel prensiplerdendir. Toplumun öz savunması niteliğinde olan dili, tarihi, kültürü, sağlık bilgisi vb. gibi toplumun biriktirdiklerinin hepsi artık bir tekel altına toplanmıştır. Kadın hem öznesi olduğu meselelerden uzaklaştırılıp bedeni parçalara bölünüp hastalıklı bir birey olarak sunulmuş hem de sağlığına dair bir birikime ulaşmak istediğinde sürekli bariyerlerle karşılaşmıştır. Bir zamanlar kutsallık atfedilen, şifacı olan kadın artık geçmişini açığa çıkarmak için mücadele eden noktadadır. Kadın sağlık mücadele düzlemi, geçmişin bu birikimlerini esas alıp kendisine dair çalınan, yok sayılan, çarpıtılan, parçalanmış ne varsa açığa çıkarıp sağlık politikasına kadın bakışı ile inşa etme konusunda karardır. Bunun olmazsa olmazlarından biri toplumun kendini anadilinde var etmesinin önünü açmak, bunun için mücadele etmektir.

Sağlıklı olma hali üzerine yürüttüğümüz tartışma ve mücadele düzlemlerinin birikimi bizlere şunu göstermiştir. Sağlıklı olma hali beden ve fiziki olarak iyi olma haliyle ele alınamayacak bir meseledir. Sağlıklı olmak ruhen, beden ve fiziki, sosyal, siyasal iyilik hallerinin bütününe sağlamak ile gerçekleşebilir. Bir insanın kültürünü dilini yok saymak onu ölümle baş başa bırakmaktır. Kendini ifade edemeyen, anadilinde stranlarını-klamlarını söyleyemeyen, çiroklarını anlatamayan bir insanın sağlıklı olma halinden bahsetmek bir kenarda kalsın, o kişi varlığından bahsedemeyecek noktaya gelmiş demektir. Varlık yokluk savaşı veren bir halk-toplum genel anlamıyla sağlıklı olma halinden uzaklaştırılmıştır.

Kürdistan özgünlüğünde; soykırım, imha, asimilasyonla dolu tarihi göz önüne alındığında soykırımın dilini doğrulmuştur. Bunun sağlığa yansımaları örneklendirmek daha doğru olacaktır. Zamanında köyü Türkçe konuşan birileri tarafından yakılıp yıkılan Kürt bir kadın için bu dil artık yabancı olmanın ötesindedir. Dolayısıyla hastaneye gidip kendisinin şikayetlerini Türkçe soran bir kişiye kendini ne kadar ve nasıl açabilir? Ya da ilkokulda bir kelime Türkçe bilmeyen bir çocuğa inatla kendi dilinde olmayan, haliyle de anlamadığı şeylerin dayatılması, kültürel olarak ona ait olmayanın her sınıfa gitmeden andımız olarak okutulması o kişiyi yok etmektir.

90 yıllarda yapılan köy boşatmalarında, metropollere göç etmek zorunda bırakılan Kürt çocukların kendini ifade edecek bir sosyal yaşam ve eğitim ortamı bulamadığından çocukların çoğunda uyum sorunu görülmüş ve birçok çocuğa zeka geriliği teşhisi

konulmuştur. Oysaki buradaki temel nedenin çocuğun kendi anadilinden uzaklaştığı mekan ve kendini bilmediği bir dille ifade etmeye zorlanmasıdır.

Bu sağlıklı olmaya bütünlüklü bakınca birçok sağlık sorunun çıkmasına zemin yaratmıştır.

Başka bir yerden bakınca sağlıkçı iseniz Türkiye’de kapitalist sistemin sağlık anlayışı ile beş dakikada hastanın anamnezini alıp tanısını koymak durumdasınız ancak anamnez dediğimiz şey kişinin hikayesidir; hastanın şikayeti, özgeçmişi, soy geçmişi, sosyal durumu, alışkanlıkları, kullandığı ilaçlar ve beden fonksiyonlarını içerir. Tanı koyup tedavi edebilmek için hastanın bilgilerini doğru bir iletişim kanalı ile bütünlüklü olarak bilmeniz gerekir. Bu hususta en doğru iletişim kanalı kişinin kendisi ile yapılan ve anadilinde kendini açabileceği bir düzlemdir. Kendisindeki hastalığı en iyi anlayabilecek ve anlatabilecek kişi yakını veya çevirmen değil, bireyin kendisidir. Vücudumuzdaki oluşumlar, organların anlamları, ruhumuzdaki hissiyat da kendi dilinde açığa çıkmalıdır. Hastanelerde, okullarda ve yaşamın her alanında sorunlarımızı özgür kimliğimizle ifadeye kavuşturmalıyız. İşte o zaman çözüm bulabiliriz.

Anadil de eğitim gibi, anadilde sağlık da en temel haklardan bir tanesidir. Cinsiyet, inanç, ırk ayrımı yapılmaksızın, dil ayrımı yapılmaksızın tüm insanların sağlık hizmetlerine erişimi sağlanmalıdır. Anadilde sağlığa erişim temel hak sorunu olduğu gibi özgürlük sorunudur da. Sağlık hizmetini anadilde almanın yanı sıra anadilde kendini var edebilmek, kendi kültürünü yaşatmak, demokratik-ekolojik-kadın özgürlükçü bir zihnin yaşam bulması sağlıklı olmanın temel koşullarındandır.

Bu zeminde, kadınlardan çalınan sağlık bilgisini-beden bilgisini tekrar kadınlarla buluşturup kadınları yeniden sağlık öncüsü konumunda görmek adına köyler ve mahallelerde yapılan sunumlar-taramalar önemli bir noktada duruyor. Kadınlar anadillerinde sağlıklarını- bedenlerini tanımanın yani özgürlüğün ne kadar değerli olduğunu görüyorlar

Acıya, rahme, ruha verilen anlamlar; beden, ruh ve şifa kendi özünde anlama kavuşmalıdır. Kadın bedenine karşı yapılan soykırım, kimliksizleştirme, sömürüye karşı yine kadınlar kendi dilinde bedenini anlamalı, anadilinde ifade etmelidir.

Evden Sokağa, Sözden Direnişe!

Berfin Suh-11 Mayıs 2025

Dil, yalnızca bir halkın kimliği değildir; aynı zamanda onun geleceğidir. Bir dilin varlığı, bir halkın varlığını sürdürebilmesi için en temel koşulken, bu dili savunmak, aynı zamanda geleceği savunmak anlamına gelir. Bu bağlamda Kürt dili, sadece geçmişin bir mirası değildir; halkın hafızası, kültürel dokusu ve siyasi mücadelesinin temeli olarak bugünün ve yarının direniş aracıdır

Bizler biliyoruz ki her sözcük, bir halkın tarihini, kimliğini, belleğini gelecek için inşa eder. Bu nedenle bir halkın dilini bastırmak, onun varoluşunu hedef almak anlamına gelir. Kürt dili de yüzyıllardır bu türden bir politik kuşatma altındadır. Yasaklanmış, suç unsuru olarak görülmüş ve toplumsal alandan dışlanmıştı. Ama yine de yaşamıştır. Çünkü Kürtçeyi yaşatanlar yazarlar, şairler ya da akademisyenler değil; en çok da kadınlardır.

Ev içindeki güç olarak tanımlanan kadın, aynı zamanda anadil aktarımının baş öznesidir. Bu yüzden baskı rejimleri sadece dili değil, onu taşıyan kadının bedenini ve sesini de bastırmaya yönelir. Annelik üzerinden “sessizleştirilmiş” gibi görünen kadın, aslında bir dilin en önemli taşıyıcısı ve hafızasıdır. Bugün **Kürt Dil Bayramı** yaklaşırken, bu yazı, kadınların bu görünmeyen rolüne dikkat çekmeyi, kentleşme ile birlikte dönüşen dil

ilişkinine bakmaya ve diğer sömürge koşulları altındaki halklarla Kürt halkı arasında tarihsel bir paralellik olduğu gerçeğine dikkat çekmek gerekiyor. Çünkü bizler biliyoruz ki bu mesele yalnızca Kürtlere özgü değildir. Bangladeş'te 1952 yılında Bengal dilini savunan öğrencilerin öldürülmesi sonucu doğan Uluslararası Anadil Günü, Şili'de Mapuçe kadınlarının dilini yaşatmak için verdiği mücadele, İspanya'da Franco rejimi altında Katalanca'nın yeraltında öğretilmesi hep aynı hakikati gösteriyor: Bir halkın dili kadınla yaşar, kadınla çoğalır, kadınla direnç kazanır.

Her çocuğun ilk sesi, ilk kelimesi çoğu zaman bir kadına, bir anneye yöneliktir. Bu basit gibi görünen gerçek, özellikle asimile etmek için oluşturulan politikalarının hedefindeki halklar için derin politik anlamlar taşır. Çünkü anadil, ilk kez annenin sesinde hayat bulur ve yaşam başlar. Bu yüzden dil bastırılmak istendiğinde, en önce annenin sesi hedef alınır. Kürt halkı özelinde bu hem tarihsel hem de güncel bir hakikattir. Toplumsal alanda Kürtçenin sistematik biçimde yasaklanmasıyla birlikte, Kürtçe ev içinde bir alana sıkıştı. Bununla da anadili taşıyan kadının, annenin omzuna dev bir sorumluluk yüklendi. Ev artık yalnızca bir yaşam alanı değil, bir dil koruma alanına dönüştü. Kürt kadınlar, çocuklarına sessizce Kürtçe şarkılar söyleyerek, masallar anlatarak, bazen sadece konuşarak dili yaşattı. Her kelime bir tür direniş hâline geldi. Kadının evde kullandığı dil, onun siyasi bir özneye dönüşmesinin ilk adımıydı. Konuşmak, öğretmek ve anlatmak, artık sadece annelik değil, dilin, kültürün, hayatın, direnişin, yaşamının ve yaşatmanın bir biçimi oldu. Bu noktada ele alacağım konu sömürülen diğer halkların da benzer süreçlerden geçmiş ve aralarında bir paralellik olmasıdır. Bu yazıyı yazmama sebep olan asıl şey, Bengal Dilinin de Kürt Dili ile aynı süreçlerden geçmiş olması ve onca acı emeğin karşılığı olarak haklı mücadelelerini kazanması ile sonuçlanmış bir direnişin beni etkileyişi olmuştur. Tabi bununla beraber sömürge koşulları altındaki halklarla Kürt halkı arasında tarihsel bir paralelliği inceleyince kadınların rolünün hayatın her alanında ve dünyanın her yerinde farklı farklı seslerle direnişin çığlıklarını bestelemesi olmuştur.

Bengal kadınları da benzer şekilde, dilin sadece iletişim aracı değil, halklarının kimliğini ve kültürünü savunma aracına dönüşmesine katkı sağlamışlardır. 1952'deki Dil Hareketi, Bengal halkının, özellikle kadınların, kendi dilini savunma mücadelesinin simgesidir. Bengalce'nin resmi dil olarak kabul edilmemesi ve yerine Urdu'nun dayatılması, Bengal halkının kimliksizleşme tehdidiyle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Bengal kadınları, bu harekete katılarak, sadece dilsel haklarını savunmakla kalmamış, aynı zamanda kültürel miraslarını ve kimliklerini de savunmuşlardır. Dil, Bengal halkı için sadece bir iletişim aracından öte bir kimlik unsuru olmuştur. Bengal kadınları, dilin korunmasını bir

kimlik mücadelesi olarak görmüş ve bu mücadelenin içinde cesurca yer almışlardır. Dilin, kadınların özgürleşme sürecinde de önemli bir yer tuttuğu gerçeği, Bengal kadınlarının dil mücadelesindeki politik duruşun bir yansımasıdır.

Her iki halkın kadınları da dilin sadece bir iletişim aracı değil, toplumsal ve kültürel kimliğin inşasında merkezi bir rol oynadığını biliyordur. Hem Kürt hem de Bengal kadınları, dilin ve kültürün savunulmasının, halklarının var olma mücadelesiyle doğrudan ilişkili olduğunu anlamış ve bu uğurda verdikleri politik mücadelede aktif rol oynamışlardır. Bu mücadelede kadınların yer alması, sadece dilin korunması değil, toplumsal yapının değişmesi ve eşitlik mücadelesinin de simgesi haline gelmiştir.

Bu örnekler gösteriyor ki devlet, dili bastırmak için kadını susturur; ama kadın, sustuğu yerde bile dili taşımaya devam ediyor. Kürt evlerinde anneler çocuklarına “bi xêr hatî” dediğinde bu sadece bir karşılama değil, tehlikeli olan devlet ve toplumsal alandan güvenli bir alana geçiş, bir halkın hayatta kalma biçimidir. Kadın konuşur, çocuk öğrenir; böylece bastırılmış dil, başka bir bedenle yeniden hayata döner.

Kadın; dilin şairidir, hafızasıdır. Dilin yalnızca korunması değil, yeniden üretilmesi, anlamının çoğaltılması ve aktarılması gerekir. Bu noktada kadınlar, yalnızca birer “taşıyıcı” değil; dilin şairi, anlatıcısı, kurucusu hâline gelir. Kürt kadınlar yüzyıllardır anlatılar, ağıtlar, masallar, ninniler, sözlü şiirler aracılığıyla dili kuşaktan kuşağa taşıırken; aynı zamanda dilin ruhunu da biçimlendirmiştir. Kadın geleneği olan Dengbêjlik; kadınların, aşkı, acıyı, kaybı ve isyanı Kürtçe dile getirme biçimi, yalnızca sanatsal değil, politik bir hafıza üretimidir. Bu sözlü üretim geleneği, modern dönemde kentleşme ve eğitimle birlikte farklı biçimlere bürünmüş, ama işlevini yitirmemiştir. Bugünün Kürt kadınları; şiiri, romanı, belgeseli, sosyal medyayı kullanarak bu dili yeniden inşa ediyor. Şiir sadece duygu değil, dil direnişinin biçimi oluyor. Her Kürtçe dizinin ardında, bir halkın inkârına karşı yazılmış sessiz bir isyan var. Bu bağlamda diğer halkların deneyimleriyle Kürt kadınların üretimi arasında derin benzerlikler bulunur. Şili’deki Mapuçe halkı içinde kadınlar, atalarının dili olan Mapudungun’u yaşatmak için podcast’ler yapıyor, çocuk kitapları yazıyor, radyo programlarında ağıtlar okuyor. Bu kadınlar, kendi dillerinde yazmadıkları sürece halklarının yok olacağını biliyorlar. Aynı bilinç, Amed’te, Van’da, Süleymaniye’de şiir yazan, çocuklarına masal anlatan kadınlarda da vardır.

Kürt kadınların yazdığı her kelime, yalnızca bir sanat eseri değil; bir halkın dildeki varlık beyanıdır. Bu yüzden kadınların anlattığı masallar, yaktığı ağıtlar, yazdığı şiirler sadece

birer edebi biçim değil, politik belgeler olarak da okunmalıdır. Çünkü bu üretim biçimi, yok sayılanı görünür kılar; bastırılanı diriltir.

Kent, dili hem çoğaltan hem de bastıran bir yerdir. Bir yandan çok dilli, çok kültürlü yapısıyla anadilin farklı mecralarda görünmesine imkân sağlar; diğer yandan merkezi iktidarın kontrolünde olan okullar, devlet daireleri, medya ve iş hayatı aracılığıyla tek dilli bir dayatmanın merkezi hâline gelir. Kürt dili açısından kent, işte bu iki uç arasında gidip gelen bir çelişki alanıdır. Özellikle büyük şehirlerde, İstanbul, Ankara gibi merkezlerde, Kürtçe konuşmak hâlâ politik bir risk, sosyal bir dışlanma nedeni olabilirken; Amed, Mêrdîn... gibi Kürt kentlerinde Kürtçe görünürlük kazanmaya başlamıştır. Ancak bu görünürlük, dilin güvenli olduğu anlamına gelmez. Tam aksine, kentte dil daha fazla göz önünde, dolayısıyla daha çok kontrol altındadır. Eğitim dili olarak kabul edilmemesi, resmi dairelerde kullanılmaması, tabelalardan silinmesi gibi uygulamalarla Kürtçe hâlâ kent mekânında sınırlı bir dolaşıma sahiptir. Bu durumda kadınlar yine kritik bir rol üstlenir: **Kenti dile alıştırmak**. Kürt kadınlar artık sadece çocuklara değil, apartmana, sokağa, belediyeye, derneğe de dili öğretmek ve bir bilinç olarak bunu kentlilere aktarmayı görev bilmelidirler. Kentli Kürt kadını; çocuğunu anadil kreşine yazdırmak, sokakta Kürtçe konuştuğu için maruz kaldığı bakışlara direnmek; markette, hastanede, okulda Kürtçeyi savunmak zorundadır. Yani bir yandan modernleşmenin yükünü taşıırken, diğer yandan dilini görünür kılmamanın bedelini öder. İşte bu noktada dil mücadelesi kişisel değil, toplumsal bir eyleme dönüşür.

Kürt kentlerinde de son yıllarda dil derneklerinin, kültür kurumlarının ve kadın inisiyatiflerinin bunca zorluğa, yasaklamalara ve kısıtlamalara rağmen varlığını devam ettirmeleri kadının kenti dönüştürme iradesini ve isteğini gösteriyor. Artık Kürtçe sadece evde değil, kitapçada, tiyatroda, çocuk parkında, dijital mecralarda da var. Kadın, dili sokağa taşıırken, aslında halkın geleceğini kurmaktadır.

Kadınların Dil ile Gelecek Kurma Mücadelesi

Kürt kadın hareketi, dilin sadece bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda bir halkın geleceğini kurma biçimi olduğunu biliyor. Bu yüzden Kürtçe mücadelesi bugün, bir halkın varoluş mücadelesine dönüşmüştür. Kadınlar, dilin halkın hafızasında, kültüründe ve toplumundaki yerinde bir yeniden inşa süreci başlatmışlardır. Bu direniş, dilin sadece geçmişin değil, geleceğin de teminatı olduğunu hatırlatan bir mücadeledir. Kadınlar için dil hem geçmişini hem de geleceği kurtaran bir miras, bir devrim aracı haline gelmiştir. Her

geçen gün daha fazla kadın, dilini savunarak, özgürlüğünü inşa etmekte ve geleceğe dair umutlarını bu dilin üzerinden filizlendirmektedir.

Dil, yalnızca bir halkın kimliği değildir; aynı zamanda onun geleceğidir. Bir dilin varlığı, bir halkın varlığını sürdürebilmesi için en temel koşulken, bu dili savunmak, aynı zamanda geleceği savunmak anlamına gelir. Bu bağlamda Kürt dili, sadece geçmişin bir mirası değildir; halkın hafızası, kültürel dokusu ve siyasi mücadelesinin temeli olarak bugünün ve yarının direniş aracıdır. Kürt kadınlar, bu direnişi sadece ailelerinde, evlerinde değil, toplumsal düzeyde sürdürüyorlar. Kadınlar, bu dili hayatta tutarak, sadece bir halkın değil, tüm toplumun özgürlük ve eşitlik mücadelesini de sürdürüyorlar. Kürt kadınların, dil mücadelesine kattığı anlam birincil olarak toplumsal eşitsizliği aşma ve kimliklerini özgürleştirme noktasında şekilleniyor. Kadınlar için dil, her şeyden önce bir özgürlük alanıdır. Kürtçenin yasaklandığı, asimilasyon politikalarının uygulandığı bir dünyada, kadınlar kendi dillerinde konuşarak hem kendi kimliklerini hem de halklarının geleceğini savunuyorlar. Bu yalnızca dilsel bir hak mücadelesi değil; kadınların, toplumlarına, kültürlerine ve tarihsel belleğine sahip çıkma, tüm bu değerleri yeniden inşa etme çabasıdır.

Günümüzde kadın odaklı yapılar, dernekler, dijital mecralar kadınların dil mücadelesini kurumsal bir platforma taşıyarak, dilin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini dönüştürme gücünü ortaya koyuyor. Bu yapılar, kadınların dil aracılığıyla görünürlüklerini artırmak, kadınların toplumsal alanda eşit temsili için bir mücadele yürütmekte. Bu çabalar, dilin yalnızca anadil değil, sosyal eşitlik ve özgürlük mücadelesinin temeli olduğunu gösteriyor.

Kadınlar, artık sadece evlerinde değil, medyada, tiyatrodaki, edebiyatın her alanında söz sahibi olmakta; bu da dilin geleceğini inşa etme noktasındaki direncin en güçlü örneğidir. Bir dilin yalnızca koruyucusu olmak değil, aynı zamanda onun yaratıcısı ve yeniden şekillendiricisi olmak, dilin kadınlar üzerinden yeniden hayat bulması ve bir halkın kültürünü yeniden yaratması anlamına gelir. Kadınlar, Kürtçenin sadece bir geçmiş dili değil, geleceğin dili olduğunu bildikleri için, dil mücadelesini her gün yeniden veriyorlar. Bu mücadele, sadece Kürtlerin değil, tüm baskı altındaki halkların dil hakları için bir sembol haline gelmiştir. Dilini koruyan, direniş gösteren her kadın, geleceği inşa etmenin ve halkların özgürlüğü için dilsel hafızayı yaşatmanın simgesidir.

Sonuç olarak, dilin gücü, sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, bir toplumun direncinin ve geleceğe dair mücadelesinin en temel ifadesidir. Kürt dili, kadınların gücüyle her geçen gün daha da büyüyüp, toplumsal alanda, kültürel alanda ve siyasi düzeyde daha fazla yer bulurken, bu dilin savunulması, bir halkın değil, tüm insanlığın özgürlük mücadelesine dönüşüyor. Kadınlar dilin taşıyıcısı, direnişin liderleri ve geleceğin kurucuları olarak, dili savunarak yalnızca halklarının değil, tüm dünyanın daha adil ve zgr bir geleceğe adım atmasına katkı sağlıyorlar.

Kadın varsa gelecek vardır.

15 Mayıs Kürt Dil Bayramımız Kutlu Olsun.

Şükran Demir-11 Mayıs 2025

1946 yılında bakanlar kurulu toplantısında Şam'da Kürtçe basılmış olan Cegerxwin kitabının Türkiye'ye girişinin yasaklandığını ve bulunanların da toplattırılması kararı[3] yanı sıra daha birçok karar bize Kürtçe kitap, dergi, gazete ve hatta yayınlanan herhangi bir broşürün bile Türkiye'ye girişinin yasaklandığını göstermekte

Bu topraklarda en çok çarpıtılan ve başkalarına aitken sahiplenilen başat şey tarihtir. Doğrular uzaktadır; temeller yalanlar üzerine kurulmuştur, haklıyla haksızın yer değiştirdiği bir zeminde yaşanmaktadır. Bu yalanlara öylesine içten inanılır ki, doğrunun sahibi bile zaman zaman kendinden şüphe etmek zorunda kalır. Neden-sonuç ilişkisi bir karmaşaya dönüşür ve çoğunluk; sonucun, ilk neden olduğuna inanmaktan, bu inançla da sürekli bir kötülüğe hizmet etmekten geri duramaz. Yüzyılı aşkın bir geçmişe sahip bu cumhuriyetin ilk yıllarında temelleri atılmış ve bugün hala geniş bir kitle tarafından inanılan yalanlar, Kürtlerin hayatının tam merkezine yerleştirilmiştir: 'Kürtler yok', 'Kürtçe yok', 'Kürtleşmiş Türkler', 'kart-kurt'... Ardından gelen dil yasakları... Elbette bu yazı cumhuriyet dönemine odaklansa da, bahsedilen yasakların kökü Osmanlı'nın son dönemlerine kadar uzanır. Ben de bu yazıda Kürtçenin karşı karşıya kalmış olduğu devlet politikasını kısaca birkaç arşiv belgesiyle ele almak istedim.

Doksanlı yıllar; yaşatılanlar, işlenen kötülüklerle o kadar derin ve canlı bir şekilde zihnimize yerleştirilmiştir ki, geçmişimiz ve geleceğimiz adeta bu zaman dilimine hapsedilmiştir. Günlük dilde, siyaset alanında ve yaşadığımız pek çok durumda,

çoğunlukla bu dönem üzerinden düşünür, değerlendiririz. Oysa 90'lar, cumhuriyet öncesinde başlayan ve cumhuriyet döneminde derinleştirilen yok etme ve asimilasyon politikalarının yalnızca yakın tarihteki bir devamıdır. Kaybedilmeler, öldürmeler, sürgünler, kadınlara yönelik tecavüzler, kız çocuklarının alıkonulması; eğitim adı altında kız ve oğlan çocukların Türk ailelere verilmesi, başka şehirlere gönderilmesi...

Türkiye'nin sınırları olarak görülen dört bir tarafın izlenmesi, denetlenmesi ve baskılanması yetmemiş; bu sınırların dışındaki dört bir yan da yakın takibe alınmıştı. Rusya'daki Sarp köyünde Kürtçe eğitim veren okullardan, Mısır'da Kürtçe basılan gazete, kitap ve broşürlere kadar her şeye karşı önlem alınması ve bunların katiyen sınırdan içeri sokulmaması hedeflenmiş. Düşünün ki, Kürtçe mevlit kitapları bile yasaklanmış. 2009 yılında Kars'ta gözaltına alındıktan sonra tutuklanan ve Kürtçe mevlit okuduğu gerekçesiyle 7 yıl 8 ay hapis cezası verilen, 76 yaşındaki hasta tutuşak Ali Boçnak cezaevindeyken yaşamını yitirdi.[1] Ardından yapılan açıklamada, Boçnak'ın 'Kürtçe mevlit' sebebiyle tutuklanmadığı öne sürüldü. Ancak bilenler bilir, Kürtçe Mevlit okumanın da bu ülkede yasaklandığını. 1951 yılında tarihe geçen bir belgede Kürtçe mevlit kitabının Türkiye'ye girişinin yasaklandığını göz önünde bulundurunca bunun sürekliliğini ve bağlayıcılığını iyi bir şekilde ortaya çıkarmış oluyoruz.

Kürtçe yazılı Mevlit kitabının Türkiye'ye sokulmasının ve dağıtılmasının menedilmesi; İçişleri Bakanlığının 22/9/ - 1951 tarihli ve 91177/13/52636 sayılı yazısı üzerine, 5680 sayılı kanunun 31 inci maddesine göre; Bakanlar Kurulunca 27/9/1951 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

[Signature]

790499 22 10 2 00

Başbakan
[Signature]
Milli Savunma Bakanı
[Signature]
Milli Eğitim Bakanı
[Signature]
C. ve T. H. Bakanı
[Signature]
İçişleri Bakanı
Başbakan Yardımcısı
İçişleri Bakanı
Beynülmi'mine Bakanı
Ticaret Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Dışişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Eko. ve T. H. Bakanı
Çalışma Bakanı
Adalet Bakanı
Adalet Bakanı
M. H. Bakanı
Sa. ve H. V. Bakanı
İktisat Bakanı
[Signature]

Kaynak: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi, 126-70-16, Belge Tarihi: 27.09.1951.

Bu belge incelendiğinde Muamelat umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğüne bildirilen kararda; "Kürtçe yazılı mevlit kitabının Türkiye'ye sokulmasının ve dağıtılmasının menedilmesi; İçişleri Bakanlığının 22/9/1951 tarihli ve 91177/13/52636 sayılı yazısı üzerine, 5680 sayılı kanunun 31 inci maddesine göre; Bakanlar Kurulunca 27/9/1951 tarihinde kararlaştırılmıştır"[2] denilmiş ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın imzası ile bu belge tarihte yerini almıştır. Bu durum aslında dini bir metnin bile Kürtçe yazılmış olmasının tehdit olarak görülmesi, doğrudan Kürtçeye yönelik bir politika olduğunu göstermektedir. Ve bu yok edilme durumuyla karşı karşıya kalan Kürtler canlarıyla birlikte Kültürlerini de korumak için başta dilini korumak zorundaydı.

Soykırım yalnızca fiziksel varlığın ortadan kaldırılmasıyla sınırlı değildir; kültürel unsurların, özellikle de dilin yok edilmesi de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Zira dil, bir halkın kültürel hafızasının ve kimliğinin en temel taşıyıcısıdır. Dolayısıyla bir dilin sistematik olarak bastırılması ya da kamusal yaşamdan dışlanması, doğrudan kültürel soykırımı beraberinde getirir. Bu bağlamda, Türkiye'de yaklaşık bir asırdır sürdürülen

devlet politikalarının Kürt diline ve dolayısıyla Kürt kültürel varlığına yönelik ciddi tahribatlar yarattığı görülmektedir.

Örneğin biz bugün yazının ilk icadına denk düşen uygar devletlerden Sümerlerin, Akadların ne ve nasıl yaşadığını kil tabletlerden öğrenebiliyoruz. Söylemler zamanla zayıflamış ya da mevcudun içinde erimiş olsa da bu toplulukların-toplumların siyasi-sosyal-ekonomik yaşantılarını bu tabletlerden takip edebiliyoruz. Bu açıdan bakıldığında dilin; yazı-eğitim-ticaret alanında kullanılabilir kılınmasının, kültürü ne kadar hayatta tuttuğuna aktardığına da tanık oluyoruz. Ancak çok köklü bir geçmişe sahip Kürtlere ait yazılı tarih Orta Doğu’da egemen devletlerin kısıtlamalarıyla, o kadar sık baskı ve imha politikalarıyla karşı karşıya bırakılmış ki Kürtlerin yüzyıl öncesini bile istenilen düzeyde okumakta zorlanabiliyoruz. Ve olabildiğince kalıcı olarak aktarılacak tarihimizi ortadan kaldıranlar aynı özveriyle de gerçekten bu tarihin olmadığına bizleri inandırmaya çalıştılar.

Bu ülkede yaşayanlar olarak çok iyi biliriz ki, bize dair hiçbir şey yoktur. Her ne kadar uzay çağında yaşadığınıza inansanız da birden karşınıza şu sorular çıkabiliyor: ‘Alfabeniz var mı ki diliniz olsun?’, ‘Kürdistan dediğiniz neresidir?’, ‘Evleriniz beton mu ki?’, ‘Allah Kürtçe biliyor mu ki?’, ‘Bir kültürünüz var mı ki?’... ve bunun gibi yüzlercesi. Öyle ki doktora gideriz, Türkçe bilmediğimiz için kendimize kızarız; markete gideriz yine kendimize kızarız. Toplu taşımada, sınıflarda, sokaklarda... Hep daraltılmış bir alan, hep içten içe bir öfke...

Annelerimiz, dedelerimiz Türkçe ile muhatap olduğunda hep bir cahilmiş gibi muamele görür. Bazen öyle rutinleştirilmiştir ki bu durum; fark etmek, sorgulamak, buna itiraz geliştirmek neredeyse imkansız hale gelir. Yüz yıldır Kürtler ‘medenileştirilmesi gereken geri kalmış varlıklar’ olarak öyle açık ya da örtük işlendi ki bu toplumun zihnine, “bir” Kürt suç işlediğinde hemen ‘malum ırk’ oluveririz.

Oysa tarihin bize dediğini artık daha iyi duyuyoruz. Bu topraklarda yani kendi toprağımızda dilimizin kabul görmemesinden de öte başka hiçbir yerde kabul görmemesi için üstün bir çaba sarf edildi. Ve bunu da gizliliği kaldırılmış belgelerden de bugün daha iyi izleyebiliyoruz.

1946 yılında bakanlar kurulu toplantısında Şam’da Kürtçe basılmış olan Cegerxwin kitabının Türkiye’ye girişinin yasaklandığını ve bulunanların da toplattırılması kararı[3] yanı sıra daha birçok karar bize Kürtçe kitap, dergi, gazete ve hatta yayınlanan herhangi bir broşürün bile Türkiye’ye girişinin yasaklandığını göstermekte.

3606

Şam'da basılmış olan Kürtçe Cegerxewin " Cifxerhun" adlı kitabın yurda sokulmasının yasak edilmesi ve mevcutlarının toplatılmasını; Tgigleri Bakanlığının 28/12/1943 tarihli ve 67579 sayılı yasağı üzerine, 1861 sayılı kanunun, 2657 sayılı kanunla değiştirilen, 51 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunun 10/1/1944 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

[Signature]

Başbakan *[Signature]* Adalet Bakanı *[Signature]* Millî Savunma Bakanı *[Signature]* İçişleri Bakanı *[Signature]* Dışişleri Bakanı *[Signature]*
Maliye Bakanı *[Signature]* Millî Eğitim Bakanı *[Signature]* Bayındırlık Bakanı *[Signature]* Ekonomi Bakanı *[Signature]* Sa. ve Su. Y. Bakanı *[Signature]*
Gözetim ve Teftiş Bakanı *[Signature]* Tıbbî Bakanı *[Signature]* Ulaştırma Bakanı *[Signature]* Ticaret Bakanı *[Signature]* Çalışma Bakanı *[Signature]*
020 18 02 02 110 5 15

Kaynak: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi, 106-68-19, Belge Tarihi: 04.10.1944.

Bunun birkaç örneği;

1925 yılı gibi cumhuriyetin başında es-seyyid hüseyin hazeniyyü'l-Hüseyini tarafından yazılan Gonca-i Baharadlı isimindeki kitabın Türkiye'ye girişi yasaklanmıştır[4]

1937 de Şeyh Said tarafından doldurulmuş Kürtçe plağın Türkiye'ye girişi yasaklanmıştır. [5]

"1938 yılında Şam'da Dr. Kamuran Ali Bedir-Kan tarafından bastırılan Elifbeya Mın adlı Kürtçe kitabın yurda sokulmaması"[6]

1948 "Arap Semo'nun yazdığı Beyrut baskılı Kürtçe Şivane Kürt adlı kitabın yurda sokulmasının yasaklanması"[7]

1949 "Bağdat'da İbrahim Ahmet tarafından Kürtçe çıkarılan Kelovij ve Yadigarı Levan adlı dergilerin yurda sokulmasının yasaklanması ve mevcutlarının toplattırılması"[8]

1951'de ırakta yayınlanan Elmürşit adlı Kürtçe lüğatin Türkiye'ye sokulması yasaklanmıştır.[9]

1951 de Kürtçe yazılmış mevlit kitabının Türkiye'ye girişi yasaklanıyor.[10]

Bunlara benzer bilgilerin yer aldığı daha birçok belge mevcut. Bu belgelerden anlıyoruz ki bu süreç sadece kitaplarla sınırlı kalmamıştır. 1944 yılında Bağdat Radyosu'nun Kürtçe haber servisinin süresini günlük iki buçuk saate çıkarması bile Türkiye'nin Bağdat Büyükelçiliği tarafından Dışişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir. Aynı şekilde, Irak'ta ilkokul kitaplarının Kürtçeye çevrilmesi ve öğretmenlerin buna göre seçilmesinden, Rusya'nın bir köyünde açılan Kürtçe eğitim veren okula kadar derin bir takipten bahsediyoruz. Bağdat'taki Amerikan Büyükelçiliği tarafından kullanılan Kürtçe broşürlerle ilgili harekete geçilmiş, Radyolardaki Kürtçe yayınlar izlenmiş, Kürtçe yazılmış kitaplar toplatılmış. Hatta Kürtlerin yaşadığı yerlerde, Kürtçe eğitim veren okullar bile fişlenmiş. Bunlar sadece dil yasakları değil; bunlar bir halkın belleğini silme girişimi, kendisini var edebileceği herhangi bir alanın tanınmamasıdır.

Bagdad Elçiliğinden

19/vii/344
Yazıldığı tarih
3/viii/344
Geldiği tarih
000
Numarası
İkin
Açan

T. C.
Hariciye Vekâleti
Şifre Mâdûrlüğü
3421/39
[Bu yazının mahrem tutul-
masına itina edilecektir]

Tahrirat
XXXXXX
XXXXXX

ŞİFRETEL

HARİCİYE VEKÂLETİNE

Bagdad Radyosu şimdiye kadar kürt dili ile bir
geyrek süren bir havadis servisi yapmakta idi. Bundan
böyle bu servisin genişletilerek her gün saat 16'dan
18,30'a kadar kürtçe neşriyatta bulunulacağını gazete-
ler "kürt kardeşlerine" haber vermektedir. Arz ederim.
A. C. Üstün

Birgöle t 2

4.8.44

4

23.01.2024 TARİHLİ VE 37426022 SAYILI KARAR İLE GİZLİLİĞİ KALDIRILMIŞTIR.

Kaynak: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi,

Ve bu yasakların, Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Adnan Menderes, dönemlerindeki yazışmalarda görülüyor olması, yine özellikle doksanlarda yaşayanlar iyi bilir; Kürtçe dergi, kitap ya da herhangi bir kağıt parçasının yasak olması; taşıyan, kullanan birinin bulunduğu cezalara, işkencelere tabii tutulması devlet merkezli bu politikanın sürekliliğini göstermektedir. 2000li yıllar da bundan geri kalmamıştır; her ne kadar sokakta Kürtçe konuşabiliyorsunuz vs. söylemleriyle karşılaştık da hafifletilmiş gibi görünmesine rağmen aynı politikaların devam ettirildiğini söyleyebiliriz. Başta eğitim

alanı olmak üzere kamusal alanın dışına itilmiş bir dilden bahsediyoruz. Özellikle Kürtlerin; çocuklarımız anadilinde eğitim alma hakkına sahiptir diyerek 2014 yılında açmış olduğu ilkokul-ortaokul düzeyi özgür okulların askeri personel ve araçlarla basılması ve bu okulların mühürlenmesi de bu sürekliliğin devamıdır.

T. C. BAŞVEKÂLET MUAMELAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ Teknik Müdürlüğü Kara sayısız		Kararname	T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ	
1575				
Bağdat'ta Necah Basımevinde Kürtçe olarak bastırılmış olan "sarbu" adlı kitabın değiştirilmesinin ve yurda sokulmasının men'i ve mev-outlarının toplattırılması; Dahiliye Vekilliğinin 12/9/1944 tarihli ve 4/413 sayılı tezkereciyle yapılan teklifi üzerine, TBST sayılı Met-buat kanununun 2657 sayılı kanunla değiştirilen 51 inci maddesi hükmüne tevfiğin, İcra Vekilleri Heyetince 4/10/1944 tarihinde kabul olun - mıştır.				
REİSİCUMHUR				
Rg. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.	Ha. V.
Ma. V.	ME. V.	Na. V.	İk. V.	S. İ. M. V.
G. İ. V.	Zr. V.	Mü. V.	Tl. V.	
130 18 01 02 106 68 19				

Kaynak: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi, 106-68-19, Belge Tarihi: 04.10.1944.

Kürtçeye yönelik uygulanan baskıların telafisi, sadece bireysel bir hak meselesi değil, aynı zamanda kültürel sürdürülebilirlik açısından da zorunluluktur. Telafi süreci ise yalnızca sembolik adımlarla, örneğin seçmeli ders uygulamalarıyla değil; kapsayıcı, sistematik ve anayasal düzeyde tanınan bir dil politikasıyla mümkündür. Mevcut durumda “seçmeli Kürtçe ders” uygulaması yürürlükte görünse de çeşitli bürokratik ve ideolojik engellemeler bu hakkın fiilen kullanılmasını çoğu zaman imkânsız kılmaktadır.

Dil, eğitim, kültür gibi alanlarda anayasal güvenceler sağlanmalı. Ve elbette, sadece yüzleşme değil, özür ve telafi mekanizmaları devreye girmelidir. Ve bu sadece Kürtlerin değil, bu topraklarda birlikte yaşamak isteyen herkesin ortak meselesidir. Bundandır ki bir halkın yasaklanmış, gelişimi kapatılmış, sonraki nesil ile bağı kopartılmış diline karşı işlenen suçlar için bir yüzleşme, özür ve telafi ile ele alınacak başlıca konulardan biri olur.

Bir halkın soykırımı sadece bedenlerin oradan kaldırılmasıyla gerçekleşen bir şey değildir, asıl bir halkın dilini öldürdüğünüzde o soykırımın en ağırını işlemiş olursunuz. Kadınlar, anadillerini bilmedikleri için sağlık hizmetine bile ulaşamıyor. Bugün hala birçok Kürt kadın, kamusal alanda kendini ifade etmekte zorlanıyor. Hala Kürt çocuklar anadilinde eğitim alamıyor... Bu, dil yoluyla işlenen çok katmanlı bir eşitsizliktir her yerde varlığını sürdürüyor. Anadili kamusal alanda da evde de sokakta da her yerde ve her alanda haktır ve vazgeçilmezdir.

Son Not:

*Türkiye'ye girişi yasaklanan Kürtçe kitap, dergi, gazete ya da Kürtlerle ilgili başka bazı yazışmaların gizli tutulması için kullanılan cümle.

*Bazı yazım yanlışları alıntı yapıldığından düzeltilmemiştir.

[1] <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/09/24/kurtce-mevlit-okudugu-icin-tutuklanan-76-yasindaki-ali-bocnak-cezaevinde-oldu>

[2] Yer Bilgisi: 126-70-16, Dosya Ek: 52-233, Belge Tarihi: 27.09.195, Kurum: 30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-)

[3] Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi, 106-68-19, Belge Tarihi: 04.10.1944.

[4] Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kurum: 30-18-1-1, Yer Bilgisi, 14-48-14, Belge Tarihi: 05.08.1925.

[5] Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi, 71-8-6, Belge Tarihi: 28.01.1937.

[6] Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi, 128-29-13, Belge Tarihi: 14.04.1952.

[7] Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi, 117-75-13, Belge Tarihi: 18.10.1948.

[8] Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi, 120-71-7, Belge Tarihi: 22.09.1949.

[9] Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi, 125-29-8, Belge Tarihi: 11.04.1951.

[10] Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi, 126-70-16, Belge Tarihi: 27.09.1951.